

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē niḡamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkīyē ādikāvyaē ayōdhyākāṇḍē

॥ dvicatvāriṃśaḥ sargaḥ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

॥ dvicatvāriṃśaḥ sargaḥ ॥

rājñō bhuvī nipatanam śrīrāmasya kṛtē vilapanam ca,
kaikēyīkartṛkanijāṅgasparśasya rājñā niṣēdhaḥ kaikēyyāḥ
parityāgaśca, kausalyāyāḥ sēvakānām ca sahakārēṇa tasya
kausalyābhavanē gamanam tatrāpi śrīrāmasya kṛtē tēna
duḥkhasyaivānubhavakaraṇam

yāvat tu niryatastasya
rajōrūpamaḍṛśyata |
naivēkṣvākuvarastāvat
sañjahārātmacakṣuṣī ॥ 2.42.1 ॥

yāvad rājā priyam putram
paśyatyatyantadhārmikam |
tāvad vyavardhatēvāsya
dharanyām putradarśanē ॥ 2.42.2 ॥

na paśyati rajō'pyasya
yadā rāmasya bhūmipaḥ |
tadārtaśca niṣaṇṇaśca
papāta dharaṇītalē ॥ 2.42.3 ॥

tasya dakṣiṇamanvāgāt
 kausalyā bāhumaṅganā |
 paraṃ cāsyānvagāt pārśvaṃ
 kaikēyī sā sumadhyamā || 2.42.4 ||

tāṃ nayēna ca sampannō
 dharmēṇa vinayēna ca |
 uvāca rājā kaikēyīm
 samīkṣya vyathitēndriyaḥ || 2.42.5 ||

kaikēyi māmakāṅgāni
 mā sprākṣīḥ pāpaniścayē |
 nahi tvāṃ draṣṭumicchāmi
 na bhāryā na ca bāndhavī || 2.42.6 ||

yē ca tvāmanujīvanti
 nāhaṃ tēṣāṃ na tē mama |
 kēvalārthaparāṃ hi tvāṃ
 tyaktadharmāṃ tyajāmyaham || 2.42.7 ||

agr̥hṇāṃ yacca tē pāṇi -
 magnīm paryaṇayaṃ ca yat |
 anujānāmi tat sarva -
 masmin lōkē paratra ca || 2.42.8 ||

bharataścēt pratītaḥ syād
 rājyaṃ prāpyaitadavyayam |
 yanmē sa dadyāt pitrartham
 mā māṃ taddattamāgamat || 2.42.9 ||

atha rēṇusamuddhvastaṃ
 samutthāpya narādhipam |
 nyavartata tadā dēvī
 kausalyā śōkakarśitā || 2.42.10 ||

hatvēva brāhmaṇaṃ kāmāt
 sprṣṭvāgnimiva pāṇinā |
 anvatapyata dharmātmā
 putraṃ sañcintya rāghavam || 2.42.11 ||

nivṛtyaiva nivṛtyaiva
 sīdatō rathavartmasu |
 rājñō nātibabhau rūpaṃ
 grastasyāṃśumatō yathā || 2.42.12 ||

vilalāpa sa duḥkhārtaḥ
 priyaṃ putramanusmaran |
 nagarāntamanuprāptaṃ
 buddhvā putramathābravīt || 2.42.13 ||

vāhanānāṃ ca mukhyānāṃ
 vahatāṃ taṃ mamātmajam |
 padāni pathi dṛśyantē
 sa mahātmā na dṛśyatē || 2.42.14 ||

yaḥ sukhēnōpadhānēṣu
 śētē candanarūṣitaḥ |
 vījyamānō mahārhabhiḥ
 strībhirnama sutōttamaḥ || 2.42.15 ||

sa nūnaṃ kvacidēvādya
 vṛkṣamūlamupāśritaḥ |
 kāṣṭhaṃ vā yadi vāsmāna -
 mupadhāya śayiṣyatē || 2.42.16 ||

utthāsyati ca mēdinyāḥ
 kṛpaṇaḥ pāṃsugunṭhitaḥ |
 viniḥśvasan prasravaṇāt
 karēṇūnāmivarṣabhaḥ || 2.42.17 ||

drakṣyanti nūnaṃ puruṣā
 dīrghabāhuṃ vanēcarāḥ |
 rāmamutthāya gacchantam
 lōkanāthamanāthavat || 2.42.18 ||

sā nūnaṃ janakasyēṣṭā
 sutā sukhasadōcitā |
 kaṇṭakākramaṇaklāntā
 vanamadya gamiṣyati || 2.42.19 ||

anabhijñā vanānāṃ sā
 nūnaṃ bhayamupaiṣyati |
 śvapadānarditaṃ śrutvā
 gambhīraṃ rōmaharṣaṇam || 2.42.20 ||

sakāmā bhava kaikēyi
 vidhavā rājyamāvasa |
 nahi taṃ puruṣavyāghraṃ
 vinā jīvitumutsahē || 2.42.21 ||

ityēvaṃ vilapan rājā
 janaughēnābhisaṃvṛtaḥ |
 apasnāta ivāriṣṭaṃ
 pravivēśa gṛhōttamam || 2.42.22 ||

śūnyacatvaravēśmāntāṃ
 saṃvṛtāpaṇavēdikām |
 klāntadurbaladuḥkhārtāṃ
 nātyākīrṇamahāpathām || 2.42.23 ||

tāmavēkṣya purīṃ sarvām
 rāmamevānucintayan |
 vilapan prāviśad rājā
 gṛhaṃ sūrya ivāmbudam || 2.42.24 ||

mahāhradamivākṣōbhyam
 suparṇēna hṛtōragam |
 rāmēṇa rahitaṃ vēśma
 vaidēhyā lakṣmaṇēna ca || 2.42.25 ||

atha gadgadaśabdastu
 vilapan vasudhādhipaḥ |
 uvāca mṛdu mandārthaṃ
 vacanaṃ dīnamasvaram || 2.42.26 ||

kausalyāyā gṛhaṃ śīghraṃ
 rāmamāturnayantu mām |
 nahyanyatra mamāśvāsō
 hṛdayasya bhaviṣyati || 2.42.27 ||

iti bruvantaṃ rājāna -
 manayan dvāradarśinaḥ |
 kausalyāyā grhaṃ tatra
 nyavēsyata vinītavat || 2.42.28 ||

tatastatra praviṣṭasya
 kausalyāyā nivēśanam |
 adhiruhyāpi śayanaṃ
 babhūva lulitaṃ manaḥ || 2.42.29 ||

putradvayavihīnaṃ ca
 snuṣayā ca vivarjitam |
 apaśyad bhavanaṃ rājā
 naṣṭacandramivāmbaram || 2.42.30 ||

tacca drṣṭvā mahārājō
 bhujamudyamya vīryavān |
 uccaiḥsvarēṇa prākrōśa -
 ddhā rāma vijahāsi nau || 2.42.31 ||

sukhitā bata taṃ kālaṃ
 jīviṣyanti narōttamāḥ |
 pariṣvajantō yē rāmaṃ
 drakṣyanti punarāgatam || 2.42.32 ||

atha rātryāṃ prapannāyāṃ
 kālarātryāmivātmanaḥ |
 ardharātrē daśarathaḥ
 kausalyāmidamabravīt || 2.42.33 ||

na tvāṃ paśyāmi kausalyē
sādhu mām pāṇinā sprśa |
rāmaṃ mē'nugatā dṛṣṭi -
radyāpi na nivartatē || 2.42.34 ||

taṃ rāmamēvānuvicintayantaṃ
samīkṣya dēvī śayanē narēndram |
upōpaviśyādhikamārtarūpā
viniḥśvasantaṃ vilalāpa kṛcchram || 2.42.35 ||

|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvyē
ayōdhyākāṇḍē dvicatvāriṃśaḥ sargaḥ ||